

Смешното в делника. Наблюдения върху хумористични разкази от 30-те години на ХХ век

[Надежда Стоянова](#)

В разработката се разглежда смешното като изразител, но и своеобразен коректив на различните аспекти на маргинализацията на човека във всекидневието. Обект на изследване са хумористични разкази на Чудомир, Райко Алексиев, Ст. Л. Костов, Дамян Калфов и др. от 30-те години на ХХ век. Представят се някои от най-характерните типове герои за тези художествени текстове (мижитушки, тарикати, клюкарки), както и разработваните в произведенията теми за семейните раздори и разводите, за спорта и туризма.

The article is focused on the comic as a kind of an expression and a corrective to the various aspects of the person's marginalization in the everyday life. The object of the research are the humorous stories of Chudomir, Rayko Aleksiev, Stefan Kostov, Damyan Kalfov and others from the 1930s. In the paper some of the most typical characters for the decade (squits, wise guys, gossippers) are presented, as well as some of the popular themes in these works: the family feuds and divorces, sports and tourism.

Дълбокият екзистенциален потрес на междувоенния човек се изразява не само в скръбта и траура, но и в уклоната му към смешното, веселото, празничното. Уклон, който макар и често в качеството си на признак за изтласкване на силно негативните преживявания, се превръща в не по-малко автентична проява на това драматично време. Различни форми и аспекти на „забавата“ и тяхното осмисляне могат да се открият в художествените текстове от този период. Те не биха могли да се изброят, класифицират и проучат в рамките на тази статия. В нея само ще бъде направен подстъп към група текстове, в които се представят смешните ситуации в делничното битие. Става въпрос за някои хумористични разкази, публикувани през 30-те години на ХХ век – десетилетие, чието кратко отстояние от Балканските войни и Първата световна война като че привидно тушира ужаса от спомена за непосредствената среща с моралната и физическа смърт на човешкото, извеждайки наяве обаче травматичния усет за постъпателно изличаване на Аза в безсъбитийността на всекидневието. Едно от средствата за разобличаването на „късогледството“ на делника, на неговата „недалновидна“ взряност в близкото, дребното, нищожното е тъкмо смехът. Той се явява „увеличителното стъкло“, което хиперболизира духовната нищета на човека, прави я видима и подлежаща на коригиране. Но не само. В контекста на разпространените тогава виталистични нагласи, в определени случаи смехът може да се мисли и като „игра“ с „живителните сили“ на организма, като знак, който съпровожда порива за „повишаване“ на жизнеността, на здравината, Дионисиевото опиянение пред живота – теза, която може да се разпознае още в един от първите по-задълбочени и пространни трудове върху явлението у нас, публикуван тъкмо през тези години – „Психофизиология на смеха“ на Михаил Димитров (вж. [Димитров 1925](#): 38, 106-110 и др.).

Конкретен обект на това изследване ще бъдат някои от кратките хумористични разкази, публикувани през 30-те години. Сред тях ще са текстове на Чудомир, Райко Алексиев, Стефан Л. Костов, Дамян Калфов, Димитър Чавдаров-Челкаш и Чучурин (по-известен с друг свой псевдоним – Павел Вежинов), и др. Голяма част от произведенията са създадени без претенция за висока литература, писани са покрай другите занимания/текстове на своите

автори, но въпреки това много от тях стават популярни сред читателската аудитория, а като най-добър пример могат да послужат книгите на Чудомир, които до 1944 г. биват преиздадени неколkokратно¹. Встрани от интереса на настоящия текст остават различните форми на политическа и социална сатира, която се пише и публикува през тези години най-вече в хумористичните и сатирични периодични издания, както и сатиричните произведения с научно-фантастична основа на Светослав Минков. Вниманието ще се насочи само към онези разкази, които представят „малкия“ човек в неговите делнични вълнения и неволи. След кратко представяне на някои от по-характерните типове персонажи, ще бъде разгледана художествената интерпретация на модните за тези години теми за семейните драми и разводите, за туризма и спорта. Функционалността на смешното ще бъде осмислена през трактовката на проблема за всекидневието в литературата от 30-те години на ХХ век и проблема за рецепцията на модерното в български контекст през този период.

Дискусията около характера и разграничаването на комичното и смешното е твърде стара и пространна. Двете понятия биват противопоставяни на основа: обективно – субективно, естетическо – неестетическо, съзнателно – несъзнателно и т.н. (вж. [Паси 1993](#): 13-30; [Сычев 2003](#): 63-66). Без да се навлиза в подробности около значенията им, които в много аспекти се припокриват, трябва да се направи уговорката, че тук няма да се изследват похватите на комичното в хумористичните разкази, а ще се постави въпросът за смисъла на онова, което предизвиква смях, т.е. на смешното, в делника. Делникът в българската литература от края на 20-те и 30-те години на ХХ век се възприема в неговите антиутопични измерения – не като възможност за снемане на йерархиите и осигуряване на равни шансове за добруване и просперитет, гарантирани от държавните институции, както е модернистичният проект за него (вж. [Nowotny 1994](#): 102-103), а като концепт, даващ израз на маргинализацията на човека и човешкото в пределната социална и институционална оразмереност на битието. Смешното, в основата на което стои създаването на дистанция между субекта и обекта, в определени ситуации може да се разгледа като една от възможностите за страничен поглед към рутината на делника, а съответно и като форма за разклащане на „естествеността“, на самоподразбираща се „реалност“ на всекидневието (по думите на Питър Бъргър и Томас Лукман за всекидневието – вж. [Бъргър, Лукман 1996](#): 33-43). А като една от най-съществените заслуги на смешното в българската литература от 30-те години на ХХ век може да се представи не само неговата често използвана коментарна функция спрямо посоката и степента на усвоимост на модерното, но и превръщането му в похват за улавяне и изразяване на несъответствията в самия модернистичен проект, и в частност – на процесите на изтласкване на човека и човешкото в събитийната периферия на света.

С оглед на проблема за смешното в делника особено функционални се явяват възгледите на популярния у нас през тези години Анри Бергсон, изложени в „Смехът. Есе върху значението на комичното“ (1899). В началото френският автор се спира на три основни момента при разглеждането на явлението: изключителната отнесеност на смеха към човешкото, неговия не емоционален, а рационален характер (необходимостта субектът да е равнодушен към обекта) и изискването за „съучастничество“ на смеещите се (Бергсон 1996: 9-12). След тези предварителни уговорки Бергсон определя смеха като „социален жест“ – реакция срещу липсата на гъвкавост на тялото, характера или ума, срещу „закостенялостта“, „автоматизма“ и неприспособимостта: „Някакъв човек тича по улицата, но се спъва и пада. Минувачите се смеят. Мисля, че не биха се смели, ако предполагаха, че внезапно му е хрумнало да седне на земята. Смят се задето е седнал неволно. Следователно не внезапната промяна на положението предизвиква смях, а неволното в тази промяна, несръчността.“ ([Бергсон 1996](#): 12). С този и други примери (свързани със спецификата на ситуациите, думите, характерите) изследователят защитава възгледа си за смеха като знак за разпознаване на „механичното, наложено върху живота“ и като възможност за запазване на *жизнеността* ([Бергсон 1996](#): 18-19 и сл.). Както редица трудове на Бергсон, и този не остава непознат за българската публика през междувоенните години, защото макар и непреведен в цялост (чак до 1947 г.), концепцията му вече е изложена, а на места и оспорвана в съчиненията на споменатия по-горе български психолог Михаил Димитров (вж. [Димитров 1925](#): 1,5, 111-114, [Димитров 1941](#): 310). В настоящия текст тезата на Бергсон ще бъде използвана с оглед на податките, които тя дава за осмисляне на възможностите на смешното по отношение на нерелексивната повторимост в поведението на героите в делника.

На свой ред, през 1925 г. Михаил Димитров представя явлението като даващо различен ракурс, като противопоставящо се на онова, което тук би могло да бъде определено като делнично: „Срещу всичко, което е дребнаво, незначително, неинтересно, смехът обладава грамадна неутрализираща сила, благодарение на която онова, което би било отегчително и досадно, става не само търпимо, но и приятно. (...) В това отношение смехът се явява като чуден механизъм, чрез който човек обръща в радост за себе си дребните и нищожни събития от заобикалящия го свят.“ (Димитров 1925: 3) Представен така обаче, смехът съвсем не е бягство от неволята. Обосновавайки се с европейската философска мисъл, българският учен разграничава това явление от надеждата и съня, при които се наблюдава „отдалечаване“ от несгодите. Напротив, смеещият се човек се осмелява да разпознае тези несгоди и да остане при тях (вж. Димитров 1925: 3). Тоест към смеха може да се подхожда като към възможност за пробуждане на съзнанието за тегобите на битието, които нерядко се представят на човека чрез тягостната рутина на делничното, без обаче те да го довеждат до отчаяние. Причината за липсата на отчаяние може да се търси в изведената от Михаил Димитров проява на задоволство от продължаването на живота, наблюдавано при различни видове смях (дори в смеха, чийто повод е страхът, субектът се оказва винаги на безопасно разстояние от страшния обект – Димитров 1925:69). И цялото това състояние – на приемане на трудностите, но и на удовлетвореност от съществуването – се изразява в смеха, чиито физиологически проявления включват, от една страна, крайното напрежение на тялото (реализиращо се в промени в дишането, в дейността на сърцето и в кръвоносната система), а от друга – неговото отпускане – „понижаване на произволната активност“ (Димитров 1925: 7-8). Би могло да се каже – смехът отразява едновременно засилването на живителните сили на организма и успокоеност пред отминаващата заплаха. В контекста на художествената литература от 30-те години на ХХ век, всичко това означава, че смехът носи потенциал да зададе посока за осмисляне на човешкото битие, не само чрез вглеждането и разпознаването на безизходната всекидневна безсъбитийност, а посредством съпровождащата я предусетена и/или манифестирана жизненост, с която се открива пътят към надмогването на неволите, към *устояването на човека и човешкото*. Тук може да се направи препратка към разказите на Константин Константинов, Павел Вежинов (нехумористичните), Емилиян Станев и др. от това десетилетие, в които много често героите *осъзнават* рутинния характер на делника и неизбежната си потопеност в него, което обаче без „виталния“, „оздравяващ“ ефект на смеха, води до разпад на представите за свят и проблематизация на Аза. В този аспект би могло да е каже, че смешното в част от хумористичните разкази носи потенциала да удържа или моделира смисловите структури на света; в определени случаи то има потенциала да възвежда до *събитие* – събитието в качеството му на контриращо безсмислената повторимост на делника. А доколкото смеещите се не са (само) персонажите, но се очаква да бъдат най-вече читателите, то тези промени биха могли да добият и извънлитературен (обществен и/или личностно екзистенциален) характер. Така в произведенията търсенето на смешното по парадоксален начин ще има шанса да осмисля всекидневното битие и да стабилизира представата на Аза за самия себе си; то ще носи и импликацията за своята терапевтична социална функция, а художествената литература на 30-те години за пореден път ще докаже своята ангажираност към читателя и действителността отвъд полето на литературата.

Сюжетното, тематичното и персонажното разнообразие на хумористичните разкази от 30-те години на ХХ век в настоящата разработка ще бъде сведено до проблемите за характерните типове герои, за семейните неволи и разводите, за туризма и спорта, защото те, със своята актуалност и същевременно привичност, улавят различни аспекти на процеса на маргинализацията на човека във всекидневието; маргинализация, спрямо която смешното в много случаи се оказва единствен коректив. Тъй като голяма част от коментираните текстове са налични само в първите си издания и са непознати за по-широката читателска аудитория, тази статия ще бъде по-обстоятелствена при представянето на някои от сюжетите.

Мижитурки, тарикати и клюкарки

В литературната и философската периодика от 30-те години на ХХ век могат да се открият редица статии, посветени на любопитни и не особено популярни до този момент социални типове каквито са мижитурката, тарикатът, старата мома, клюкарката и др. Това са част и от

героите на хумористичната литература от това десетилетие – те са маргинали, които неуспешно заимстват определен поведенчески модел в качеството му на стратегия за вписване в актуалността на настоящето. Тези персонажи ще бъдат разгледани като представящи различни прояви на проблематичното усвояване на модерното в българското общество.

Популярните през 30-те години опити за психологически анализ на обществените типове са част от текстовия масив, в който може да се разпознае профилът на персонажите. И въпреки ясното различие между мижитурките, тарикатите и клюкарките, те стават типологично сходни по линия на наивната им прикрепеност към дребнотемията на делника. Тесногърдството, съчетано с боязливостта на героите по отношение на статута им в обществото, превръща и тарикатите, и клюкарките във вариации на мижитурките, защото мижитурковщината не е просто спорадична проява на дадени личностни характеристики, през 30-те години на ХХ век тя се превръща в синдром, маркиращ повишеното самочувствие на масовия човек, но и недоусвоеността на определени разбираня и жестове на модерния човек.

Като изходен текст ще послужи статията на Ефрем Каранфилов „Мижитурката като психологически и обществен тип“ (1941) – текст, който отразява ранните характерологични търсения на своя автор. В изследването *мижитурката* е описана като свита и незабележима, слаба и смирена, скромна и плаха, а критикът прави любопитната бележка, че Чарли Чаплин е „гениалният изобразител на мижитурковщината върху екрана“ ([Каранфилов 1941б](#): 391, вж. бележката под линия). Появата на мижитурката като тип обаче има социално, но и културноисторическо обяснение и значение, разкриването на което е съществено за разглежданата статия. И макар множество икономически и личностни фактори да определят оформянето на този тип, спрямо контекста на 30-те години Ефрем Каранфилов набляга на пряката му зависимост от особеностите на модерното общество и развитието на индивидуализма, защото според него мижитурката у нас би могла да се приеме като резултат от разпадането на задругата и трудната приспособимост на човека към новите порядки (вж. [Каранфилов 1941б](#): 403). Това твърдение на автора се оказва особено функционално с оглед на персонажите в хумористичните разкази от 30-те години, защото позволява мижитурката и мижитурковщината да се мисли като отразяваща несъотнесеността на принципите на индивидуализма към характерологията на определени субекти, доводи за което могат да се открият и в самите текстове. Мижитурката се явява преходен тип, който маркира зевовите в екзистенциалния опит на отделния индивид и в историческия опит на обществото.

В хумористичните разкази от 30-те години на ХХ век редица герои могат да бъдат разпознати като мижитурки. Сред тях са както персонажите със значещи имена на Райко Алексиев: Генчо Завалията, преживял множество „жалостиви случки“ покрай своята невярна съпруга; неосъщественият поет Борьо Тенекето (прекръстил се на Борис Теменугов) и героят, който „съдбата не можа да настани ни тук, ни там и тъй си се и затри човекът някъде по средата“ – Станко Професията, така и героите от разказите на Чудомир – Митьо Питето, чийто уклон по нововъведенията води до несполуки, и Тоньо Петакът, страстен играч на държавната лотария, и др. Все персонажи, чието поведение поражда смях вследствие на постоянството им в преследването на определена цел, въпреки неадекватността на жестовете им. Тези герои са обречени от малодушието си, а техните особености се проявяват най-ярко при срещата им с друг тип, характерен за литературата на този период – тариката.

За десетилетието на 30-те години *тарикатът* привидно е контрапункт на мижитурката. Като предпоставка за появата на този тип би могло да се приеме социалното разслоение в пренаселения свят на модерния град. В тази среда човекът развива инстинкта си за самосъхранение до степен на агресивна и властна себичност. Така при едно връщане към цитирания по-горе текст на Ефрем Каранфилов, може да се каже, че мижитурката и тарикатът са две лица на криворазбрения/атрофирания в масовото съзнание индивидуализъм. Не е случайно, че Атанас Стоянов, който се занимава с генезиса на този образ, открива тарикатски черти първо у Бай Ганьо и у сина на Рачко Пръдлето – конт Брадлов – герои, които се появяват тъкмо в годините на зараждане на българския индивидуализъм. А същинските представители на този тип Стоянов разпознава в

следвоенните десетилетия, когато индивидуалистичният проект претърпява крах, а интелигенцията се оказва в криза. (вж. [Стоянов 1939](#): 392; 394-395)

Тарикатът е практичен и находчив мошеник (на дребно). Според изследователите той притежава „груба нахалност“ и „дръзко любопитство“ ([Каранфилов 1941б](#): 389). За разлика от мижитурката, тарикатът се натрапва с присъствието и претенцията си, прикривайки така делнична нищета на битието си. Макар и нерядко в позиция на антагонист, той придобива както смешни, така и трагични характеристики. В хумористичните разкази от 30-те години тарикатски черти могат да се открият у Великия Бари – герой от едноименния разказ на Райко Алексиев, който се представя за артист и магьосник, а всъщност е измамник, ограбващ жителите на провинциален град. Тарикат е застрахователят, който внушава мисълта за смъртта на своя клиент в разказа „Жертва“ на същия автор. Не само с хумор, но и с по-остра сатира са представени Марин Канатов и адвокат Минко Генчев, които мамят с покупки на недвижима собственост в разказа „Апартамент“ на Дамян Калфов. С известна условност (най-вече с оглед на положението им в по-малко селище) като тарикати могат да бъдат определени и някои от знаковите персонажи на Чудомир – Лъжлив Съби и Наш Пондъо от едноименните разкази, Дечко Папунчев от „Постоянен делегат“ и др. Макар и с различна степен на социална вреда, моралните простъпки на тези герои са израз на опита им да заявяват себе си, потискайки Другия. Тарикатите не стават смешни на читателя с липсата гъвкавост, защото те като че са развили това качество до съвършенство, в повечето случаи подтиквани от различните ценностни измерения на градската среда. Те стават обаче комични, когато зад тяхната прекомерно лесна и измамна приспособимост започне да прозира съмнението в пълноценността им – „мижитурковщината“, тласкаща ги към непрестанното невротично търсене на все нови и нови форми на засвидетелстване на своето Аз.

Сходен в амбицията си, а и в методите да овладее света на Другия е образът на *клюкарката*. И въпреки че това е добре познат за българската литература тип, в художествените текстове от 30-те години на XX век той се превръща в една от емблемите на общежитийното живеене в все по-модернизиращия се град. Лишена от събития в собствения си живот, потънала в скуката на делника, клюкарката се опитва да „съшива“ сюжетите на чуждите животи и да ги полага в „равнината“ на собствената си духовна нищета. Така в качеството си на изразител на първично мислене и реакции, нейният образ става успоредим с този на тариката (вж. [Каранфилов 1941а](#): 14). Сред клюкарките от разглежданите произведения най-запомнящи са героинята на Чудомир от разказа „Не съм от тях“ и героинята на Райко Алексиев Мери Клюкерсон („бившата Мара Клюкарката“), които, при все че са поставени в различни обстоятелства, реагират по сходен начин на житейските си неволи – те героизират себе си чрез компрометирането на Другия. Клюкарките налагат делничния навик като единствен коректив, спрямо който започват да иронизират отличаващия се ближен. Те превръщат собствения си смях не в надмогване на статуквото, а в неговото потвърждаване, но пък по този начин стават комични за читателя.

Дори и привидно в разказа клюкарството да е второстепенен елемент в текстовете, то има потенциала да се превърне в съществен фактор за прочита на творбата и разбирането на реакциите на героите. Приказките на госпожица Стефанова и госпожа Иванова от разказа „Ръкавите от вуал жоржет“ на Дамян Калфов, взаимното злословие на семейството на наемателите и семейството на хазяите от „Безбурно съжителство“ на същия автор, шумното вълнение на съкооператорите в „Любовен апартамент“ на Ст. Л. Костов дават контекста на по-късно развитите се събития. Всички тези герои се опитват да наложат върху своя образ маската на добросъвестността, но тя се оказва неефективна и зад нея започва да се вижда не друг, а вгорченият от дребнотемията на всекидневието лик на мижитурката, чието присъствие довежда историите неведнъж до трагикомичен финал: „Наемателят е хванал хазяина си за гръкляна, стиска го, мачка го – ще го удуши.“ (Д. Калфов, „Безбурно съжителство“)

Репликата „Не съм от тях“ не е чужда за читателя на хумористичните разкази от 30-те години, защото от една страна той открито се оразличава от героите, за да им се надсмее, но от друга страна, едноименният разказ на Чудомир иронизира самия жест на оразличаване и оставя смеещия се читател да определи собствената си принадлежност към групата на

мижигурките, тарикатите, клюкарките... „Не обичам, как’Сийке, и не съм от тях, дето се бъркат в хорските работи, ама има едни жени, като Тана Папучкина, като разчекнат едни уста – като ханджийска порта!“ (Чудомир, „Не съм от тях“)

След това кратко представяне на три от най-характерните типове герои, вниманието ще бъде насочено към широко обсъжданите в периодиката и литературата от това десетилетие теми за семейните неволи и развода, за туризма и спорта, които се превръщат и в обект на осмиване в хумористичните разкази.

„Хигиена на любовта“

Сватбата е една от предпочитаните сюжетни развръзки в хумористичната литература. В динамичното и технизирано десетилетие на 30-те години обаче, когато по думите на Кирил Кръстев индивидуализмът и „индивидуалната любов“ са в упадък, започва преосмисляне на романтичните клишета за любовта. Светогледът, въшният вид, навиците на мъжете и жените стават все по-стандартизирани, което проблематизира идеята за изключителността на любовния обект и предопределеността на връзката. (вж. Кръстев 1939) Бракът като кулминация на романтичната любов се оказва в криза. Иван Хаджийски обяснява това с превръщането на брака от „морална“ в „стопанска“ единица, вследствие на „обществените недъзи“, предопределящи и „личните недостатъци“ (Хаджийски 2003: 70, 72). Едно позоваване на Г. Зимел би разкрило като същинска причина особеностите на градското пространство: за преситения с впечатления и пресметлив градски човек семплата единичност на брака не може да бъде повече утеха за битийното му безпокойство (срв. [Зимел 2014](#):43). Затова и през 30-те години, когато столицата и други градове се разрастват, българската обществена мисъл все по-често поставя въпросите както за характера на узаконената връзка, така и за нейното разтрогване, което според социологическите данни от този период бележи значителен ръст (вж. [Ахчийски 1938](#):10; [Клинчаров 1924](#): 9-10). В ползрението на онези художествени произведения, които коментират предимно градския живот на героите, започват да попадат вече не само любовните истории, но най-вече трудностите в съжителството и умората от Другия. В хумористичните разкази от 30-те години романтичното влюбване и щастливата сватба също остават на заден план за сметка на все по-актуалните теми за всекидневните изпитания пред двойките, за семейните раздори и изневерите.

За потопените в градския делник герои на хумористичните произведения символичните измерения на света са снети, поради което и любовта не намира своята развръзка в регистрите на личностно-екзистенциалните преживявания, а в тези на правно-икономическите отношения. „Хигиена на любовта“ е заглавието на заетата и невърната книга, за която разочарован младеж съди своята възлюбена в разказ на Ст. Л. Костов; 623.80 лв са разноските около безрезултатното ухажване на Тина Ангелкова, които огорченият донжуан изисква обратно в произведение на същия автор. Всекидневието налага на героя да действа в самосъхранителен режим и го прави неспособен да разпознае и преживее любовта като състояние на безрезервна откритост към Другия, на грижа и благодетелство към неговото, а не към собственото същество. Така в делника „хигиената на любовта“ ще означава реализирането на умения за умерено и предвидливо облагодетелстване от Другия, т.е. тя е търговия, „възпитание“ в тарикатлък. Доловила това неразбиране на емоционалните измерения на любовта, публиката на съдебните спорове от споменатите два разказа осмива героите, като същевременно надмогва суката в своята делничност: „Уморената публика, която отдавна чака нещо весело, възбудително...“; „Публиката от все сърце се смее на тази любовна идилия и wśród смеха едва се чуват думите на засрадения ищец.“ (Ст. Л. Костов, „Хигиена на любовта“)

Във всекидневието срещата с Другия престава да бъде съ-битие, защото е равносилна на случайното и краткотрайно разминаване на улицата. По отношение на Другия Азът се оказва в ролята на популярната през тези години фигура на „туриста“, изкушен от опита с различieto, което разнообразието и пъстротата на света предполагат, но като такъв той остава винаги само наблюдател на случващото се, неангажиран и непричастен. Изневярата е едно от имената на бродничеството на модерния човек в делника, зад която обаче Иван

Хаджийски разкрива „незадоволяването на нравствения глад за другар“ ([Хаджийски 2003: 74](#)), незадоволяването на глада за съ-битие. В хумористичните разкази от 30-те години смехът се оказва резултат най-често от осъзнаването на нереклексивната фриволност в поведението на героите (вж. „Многоезичница“, „Кооперативен шлагер“, „Любовта на Нисо“ и „Любовният апартамент“ на Ст. Л. Костов, „Узрелият ерген“ на Челкаш и Чучурин и др.)

В делника прекомерната жертвоготовност на влюбените персонажи често се възприема като израз на мижитурковщина, а от такъв характер е драмата на Генчо Завалията от едноименната поредица на Райко Алексиев: „Много се изложи Генчо Завалията със своите жалостиви премеждия. Изложи се и околната среда почна да му се смее в очите. Наистина, той не вижда и не чува нищо от всичките тия хорски подигравки, но на неговите приятели почна да става конфузно и мъчно.“ (Р. Алексиев, „Щастието на Генчо Завалията е заплашено. Уви!“) Смехът на героите-клюкари в този случай не коригира делничното, а неспособността за приспособимост към него. Във всекидневнието субектът трябва да налага маска, за да прикрива възторзи и сантименти, защото иначе се оголва до болезненост крехката му човешка емоционалност. В делника Генчо Завалията следва да е ангажиран с откриването на стратегии за прикриване на душевното си неравновесие и отказът от тази ангажираност го прави губещ герой. А до него застава съпругата му – Гана Завалиева, или още мадам Гики, която непрестанно налага маски и играе роли, предпазващи я от съзнанието за собствената ѝ малощност и провинциалност. А една от маските ѝ е дрехата. Мадам Гики следва всеки път да бъде модна поради необходимостта да изиграва висока усвоимост на съвременното, устойчивост и жизненост. Затова и в опозиция на своя съпруг тя е в непрекъснат опит да преодолява мижитурковщината си, надявайки най-модни рокли, без оглед на грижата към Другия: „Пляк бутон, мляк бутон – хвъркнаха три хиляди (полицейски) за рокля креп жоржет плюс роза (изкуствено сребро)“; „Че като сме тръгнали на бал няма да изглеждаме прости я!“ (Р. Алексиев, „Семейство Завалиеви тръгна по балове“). И така докато отстоянието на двамата герои по отношение на тяхната съобразимост към законите на делника не стане прекомерно и не доведе до раздялата им: „Никакви сведения, че аз съм съпруг, не помогнаха, а даже някой ми рече: „Пияница с пияница, имаш ли сурат за такава жена?“ и ме изтласкаха навън чрез подигравки и прочие унижения.“ (Р. Алексиев, „Щастието на Генчо Завалията е заплашено. Уви!“). От там нататък по-голямата част от разказите в трите книжки с приключенията на Генчо Завалията се оказват посветени на разведения вече герой.

Бракоразводът не е естественият завършек на хумористичния сюжет, тъй като той се явява само необходимото звено за поддържането на процеса на непрекъснатата замяна на обектите на любовта. Така например „стандартизацията“ на жените и мъжете, за която говори Кирил Кръстев, се оказва иронично буквализирана в разказа на Ст. Л. Костов „Женитба по обявление“. В този текст разводът се полага като своеобразна завръзка на сюжетното действие, а новата среща се оказва с добре познатия Друг – г-жа Звезданка не сполучва със своята „женитба по обявление“ и отново попада на бившия си съпруг: „Със затаен дъх и треперещи ръце тя разкъса плика и що да види? – нейния портрет със следната бележка: „И на портрет да не ми се мяркаш пред очите, дърта брънтийо, че ти пребивам краката!“

В хумористичните разкази от 30-те години на ХХ век сватбите и разводите биват сведени до всекидневни дейности, но зад тяхната рутина прозира усъмняването в изключителността на човешката индивидуалност и отчуждението от Другия – въпроси, които все по-често ще се поставят от литературните произведения през това десетилетие. В произведенията на Ст. Л. Костов, Райко Алексиев и др. смехът на публиката се оказва онзи коректив, отменящ трагичната безвъзвратност на процесите, която на свой ред драматичните разкази на Константин Константинов, Емилиян Станев, Димитър Шишманов, Павел Вежинов и др. ще превърнат в свой основен обект.

До Долну Потуранци и назад

През 20-те и 30-те години на ХХ век туризмът е на мода, макар отдавна да не е новост у нас. В този период обаче той се възприема вече не само като възможност за опознаване на родината (по известния призив на Алеко Константинов), а най-вече като израз на грижа към

човека и неговото тяло – туризмът е спорт. Туризмът и спортът се превръщат в шанс за освобождаване от умората, налегнала човечеството след войните (вж. [Андреев 1929](#): 3), в средство за привеждането на тревожния модерен субект към състояние на „нормалност“. И още, през тези години физическата активност се оказва една от посоките за реализация на модернистичния уклон към примитивното, за връщане назад към здравето тяло на „древния човек“: „И на място [на] тази смела, горда, защото е здрава, походка на древния човек, ние виждаме по нашите улици хора, и това са болшинството, унили, умислени, с отпуснати рамене и плещи, с поглед, наведен към земята и влачещи краката си – същински безпомощни видения!“ (вж. [Азманова-Ханчева 1927](#): 7) В междувоенните години туризмът и спортът се приемат като имащи потенциала да върнат увереността на човека към собствената му наличност в настоящето, да върнат усещането му за „действителност“ на света. Туризмът и спортът са дейности, които следва да изведат човека от битовото всекидневие и градската среда.

Героите на хумористичните разкази не остават встрани от всеобщото стремление, изречено с едно от клишетата на 30-те години: „здрав дух в здраво тяло“. Те са амбициозни спортисти и туристи, но в лоша форма поради своята пределна уседналост във всекидневието, което се превръща и в причина за множеството им несполуки. Така прекомерната физическа подвижност се явява безсмислен преразход на енергия и въпреки страстния си опит да овладеят времето и пространството на неделничното, те остават застопорени в рутината.

Персонажите на хумористичните разкази са завладени от спортната и туристическата „треска“ на своето време, а характерният за масовата публика отказ от рефлексия при възприемането на модата довежда до техните злоупотребления. Генчо Завалията решава да лекува болестта на модерния градски човек с модерните средства – спорт и туризъм: „Но тъй като модерността е ужасно понятие, в края на краищата, хвана ме нервност и различни други изтощения и компликации на душевния мир и следователно не можах да се ползвам от благата на живота... Купувам разни книги, чета и се просвещавам и най-после дойдох до заключение, че здраво тяло в здрав дух.“ (Р. Алексиев, „Спортните увлечения на Генчо Завалията“) Спортният ритъм обаче се оказва несъизмерим с този на делника, а телата и душите се оказват неподготвени, казано по Бергсон – те изостават поради невъзможността им да се впишат в движението на живота. Така Генчо Завалията и г-жа Пепа от „Новата скиорка“ на Ст. Л. Костов потрошават телата си в опита да придобият най-новите спорни умения.

Независимо от усърдието и желанието си, героите не могат да преминат „границата“ на своята делнична периферност не само пространствено, но и ментално, нравствено, емоционално. Те имат своите заветни по-близки или по-далечни дестинации, които обаче не успяват да достигнат. Бай Цветко и мадам Гоца от разказа „Туристи“ на Чудомир решават да си направят разходка до Витоша, но стигат само до близката полянка. И семейството на Тодор Бабанов от „Излет“ на Дамян Калфов тръгва към Витоша, но стига до оградата на Семинарията. Курортите – Варна, Чамкория, Вършец – биват заменени с неznайните Голгово (Чалкаш, Чучурин, „На курорт“), Долну Потуранци (Чудомир, „Курорт“), току-що обявения за курорт неизвестен град В. (Р. Алексиев, „Писмо от г-н Генчо от курорта“) и др. Въобще, еуфорията на курортистите и курортните селища бива иронизирана в не един текст (Чудомир, „Курорт“; Р. Алексиев, „Курортна епидемия“, „Лековит курорт“), превръщайки селцата, малките градчета и крайните квартали на София в основни топови в хумористичните разкази от 30-те години: „Благодатна и хубава е държавата ни. Нива до нива, бостан до бостан, курорт до курорт!“ (Р. Алексиев, „Лековит курорт“) Тези селища нерядко остават неименовани, защото по периферията на света точното местонахождение остава без значение – там случките и героите са типологично сходни в своята незначителност. Така провинцията се превръща както в знак на несъответствието между претенцията и реалността на персонажите, така и в метафора на непреодолимостта на делничния ритъм.

Героите от хумористичните разкази на 30-те години на ХХ век не стават туристи и спортисти, защото не успяват да възприемат тези роли отвъд режима на своето всекидневие. Те играят на курортисти, скиори, рибари, а липсата на саморефлексия ги оставя закотвени в провинцията на делничното и на немодерното. Така се очертават контурите на двете функции на смешното, които бяха изведени в началото – коментарната и коригиращата,

даващи израз на проблематичната рецепция на модерното в лицето на средния човек и масовата публика.

Българските хумористични разкази от 30-те години на ХХ век, макар и неамбициозни в първоначалните си намерения и тривиални в сюжетите си, не целят само осмиването на потопените в застиналото време на делника свои персонажи или представянето на смешната страна в драматизма на конкретното историческо време. Те имат много по-сериозната задача да представят криволиците по пътя на модернизацията на българското общество, а актуалните за десетилетието герои (мижигурки, тарикати, клюкарки и др.) и темите за семейните раздори и разводите, за туризма и спорта като че в голяма степен свидетелстват за това. Тези художествени текстове показват как всекидневието от понятие, изразяващо възможност за реализация на някои от знаковите идеи на модерността, се превръща в метафора на тяхната автоматизирана, нереклексивна житейска приложимост, превръща се в мода, разбрана като безоснователна имитативност. И така хумористичните разкази от 30-те години дават едно от художествените „лица“ на криворазбрания и недоосъществен проект за модернизация на българското.

Използвана литература

[Азманова-Ханчева, Н.](#) авт, 1927. [Смешното в делника. Туризм и здраве.](#)

[Алексиев, Р.](#) авт, 1929. [Жалостиви случки, София.](#)

[Алексиев, Р.](#) авт, 1933. [Генчо Завалията. Жалостиви случки и прекеждия, София.](#)

[Алексиев, Р.](#) авт, 1934. [Генчо Завалията. Жалостиви случки и прекеждия, София.](#)

[Алексиев, Р.](#) авт, 1935. [Клюката. Хумористични разкази, София.](#)

[Андреев, И.П.](#) авт, 1929. [Спорт, туризм и алкохолизъм, Габрово.](#)

[Ахчийски, К.](#) авт, 1938. [Криза в любовта и брака,](#)

[Бергсон, А.](#) авт, 1996. [Смехът: Есе относно значението на комичното, София: СОНМ.](#)

[Бъргър, Л.](#) авт, 1996. [Социалното конструиране на реалността : Изследване по социология на знанието, София: Критика и хуманизъм.](#)

[Димитров, М.](#) авт, 1925. [Психофизиология на смеха. Годишник на Софийския университет. Историко-филологически факултет, Т. 21, с-ци1-263.](#)

[Димитров, М.](#) авт, 1941. [Нов опит за обясняване на смеха и хумора \(Социологично тълкуване на смеха\). , \(4\), с-ци302-323.](#)

[Калфов, Д.](#) авт, 1932. [Вашите познати](#), София.

[Калфов, Д.](#) авт, 1935. [Светът е opak](#), София.

[Каранфилов, Е.](#) авт, 1939. [Душата на младежа-тарикат. Характеристика на един съвременен обществен тип. Философски преглед, \(3\), с-ци229-240.](#)

[Каранфилов, Е.](#) авт, 1941. [Социология на клюката. Философски преглед, \(1\), с-ци1-24.](#)

[Каранфилов, Е.](#) авт, 1941. [Мижитурката като психосоциологически и обществен тип. Философски преглед, \(5\), с-ци385-405.](#)

[Каранфилов, Е.](#) авт, 1942. [Лъжемижитурката. Философски преглед, \(2\), с-ци138-159.](#)

[Клинчаров, И.Г.](#) авт, 1924. [Бракоразвод. Причини и последствия](#), София.

[Костов, С.Л.](#) авт, 1936. [Царската сватба](#), София.

[Кръстев, К.](#) авт, 1939. [Съвременната любов](#), София.

[Паси, И.](#) авт, 1993. [Смешното](#), София: Университетско издание „Св. Климент Охридски“.

[Стоянов, А.](#) авт, 1939. [Неразяснени страни на тарикатството. Философски преглед, \(4\), с-ци392-396.](#)

[Сычев, А.А.](#) авт, 2003. [Природа смеха или Философия комического](#), Саранск: Мордов.

[Хаджийски, И.](#) авт, 2003. [Психология на изневярата. Гражданска смърт и безсмъртие. Статии, есета, писма., с-ци67-83.](#)

[Чучурин, Ч.&](#) авт, 1938. [Весело сърце. Хумористични разкази](#), София.

[Чудомир, 1935](#) авт, 1935. [Не съм от тях](#), София.

[Чудомир, 1936](#) авт, 1936. [Нашенци](#), София.

[Чудомир, 1938](#) авт, 1938. [Аламинут](#), София.

[Чудомир, 1940](#) авт, 1940. [Кой както я нареди](#), София.

[Nowotny, H.](#) авт, 1994. [Time. The Modern and Postmodern Experience](#), Cambridge: Polity Press.

- [1.](#) „Не съм от тях“ – 1935, 1938, 1940, 1942, 1944, „Нашенци“ – 1937, 1939, 1940, „Аламинут“ – 1938, 1940, 1941, 1944, „Кой както я нареди“ – 1940, 1941, 1942, 1943.

Етикети: [хумористични разкази](#)

[30-те години на XX век](#)

[Чудомир](#)

[Райко Алексиев](#)

[Ст. Л. Костов](#)

[спорт](#)

[туризъм](#)

[развод](#)

[Bulgarian humorous stories](#)

[1930s](#)

[Chudomir](#)

[Rayko Alexiev](#)

[Stefan Kostov](#)

[sports](#)

[tourism](#)

[divorce](#)

Година: 2015

Том: 12

Книжка: 1-2

Дата на публикация: 28.01.2016

Сподели: [Delicious](#) [Digg](#) [Facebook](#) [Google](#)

[Plus](#) [LinkedIn](#) [Myspace](#) [Orkut](#) [Reddit](#) [StumbleUpon](#) [Twitter](#) [Yahoo](#)

Source URL: <https://naum.slav.uni-sofia.bg/lilijournal/2015/12/1-2/nstoyanova>